

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถของวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาประชากรศาสตร์ชั้นมหาบัณฑิต ที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๑๑ - ๒๕๒๔ จำนวน ๔๔ เล่ม เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง โดยกำหนดสมมุติฐานไว้ดังนี้คือ

๑. ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงเอกสารประเภทหนังสือมากกว่าเอกสารประเภทอื่น ๆ
๒. เอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารภาษาไทย
๓. สิ่งพิมพ์ที่ได้รับการอ้างอิงเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหา ทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะหมวด H ตามระบบการจัดหมู่หนังสือของหอสมุดรัฐสภาอเมริกันมากที่สุด

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ดังกล่าว ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้คือ

ผลการศึกษาประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง สนับสนุนสมมุติฐานข้อที่ ๑ กล่าวคือ หนังสือได้รับการอ้างอิงมากที่สุด โดยมีจำนวนการอ้างอิงร้อยละ ๓๑.๗๐ ของการอ้างอิงทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ รายงานการวิจัย และวารสาร ซึ่งมีจำนวนการอ้างอิง ร้อยละ ๒๓.๔๕ และ ๒๒.๕๗ ตามลำดับ ที่เหลืออีกร้อยละ ๒๑.๗๗ เป็นการอ้างอิงเอกสารประเภทอื่น ๆ รวมกัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุม รายงานประจำปี และเอกสารที่จัดอยู่ในประเภทอื่น ๆ (ซึ่งในการวิเคราะห์นี้มีเอกสารอัตสำเนาเพียงอย่างเดียว) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ข้างต้นตรงกับผลงานวิจัยของต่างประเทศหลายรายการ ถึงแม้จะใช้หน่วยในการวิเคราะห์แตกต่างกันบ้าง เช่น งานวิจัยของ

ไมร์ (Navanitaya Intrame 1968: 24) บรอดัส (Broadus 1967: 19) ลินและเนลสัน (Lin, Nelson 1969: 48) บอห์กแมน (Baughman 1974: 296) ต่างรายงานผลการวิจัยตรงกันว่า หนังสือเป็นเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด แต่มีงานวิจัยอีก ๑ รายการที่เสนอผลแตกต่างออกไป คืองานวิจัยของ ปาสควีเรียลลา พบว่า เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงเป็นวารสาร (Pasquariella 1981: 60) งานวิจัยนี้ใช้บทความวารสารทางการศึกษาประชากร (Population Studies) เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ บทความส่วนใหญ่ที่นำมาวิเคราะห์เป็นบทความทางชีวการแพทย์ (Biomedicine) ซึ่งเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งผลเป็นไปตามข้อสรุปที่ว่า ประเภทของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงในงานเขียนทางสังคมศาสตร์ขึ้นอยู่กับขอบเขตของเนื้อหาของงานเขียน กล่าวคือ ถ้างานเขียนมีเนื้อหาโน้มเอียงไปทางวิทยาศาสตร์ จะอ้างอิงวารสารมากที่สุด ถ้างานเขียนมีเนื้อหาโน้มเอียงไปทางมนุษยศาสตร์ จะอ้างอิงหนังสือมากกว่าวารสาร (Bath University, Design of Information System in the Social Science 1979: 74-75 อ้างถึง ใน อารีย์ ชินวัฒนา ๒๕๒๔: ๓๐) สำหรับรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดจากการวิเคราะห์ในครั้งนี้ ได้แก่ Population Studies Demography Studies in Family Planning The Milbank Memorial Fund Quarterly American Sociological Review สำหรับวารสารภาษาไทย ที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดถึง ๑๐ ครั้ง คือ วารสารประชากรศึกษา และวารสารสังคมศาสตร์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในประเทศไทยเพิ่งเริ่มสนใจวิชาประชากรศาสตร์มาไม่นานนี้เอง ทำให้มีการผลิตวารสารทางด้านนี้น้อยมาก เท่าที่พบมี วารสารประชากรศึกษา จดหมายข่าวประชากร นอกจากนี้ การผลิตวารสารในประเทศไทยก็ยังมีไม่มากนัก ทั้งนี้รวมถึงวารสารที่เกี่ยวข้องกับสาขาประชากรศาสตร์ด้วย ประกอบกับอาจมีการเขียนบทความทางประชากรศาสตร์ลงในวารสารต่าง ๆ กระจุกกระจายอยู่ ถ้าขาดคู่มือช่วยคนที่ติ หรือไม่เข้าใจวิธีค้นหา ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์จึงค้นคว้าบทความที่เกี่ยวข้องมาอ้างอิงน้อย จึงจำเป็นต้องหาเอกสารประเภทอื่นที่เกี่ยวข้องมาอ้างอิงแทน

สมมุติฐานข้อที่สอง กำหนดไว้ว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงเอกสาร
 ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย สมมุติฐานข้อนี้ได้รับการยืนยันเพียงบางส่วน กล่าวคือ
 ปรากฏว่า เอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิง ร้อยละ ๖๓.๑๗ ในขณะที่เอกสาร
 ภาษาไทยได้รับการอ้างอิง ร้อยละ ๓๖.๘๓ เมื่อพิจารณาถึงประเภทของเอกสารที่ได้
 รับการอ้างอิงร่วมกับภาษาของเอกสาร พบว่า หนังสือ รายงานการวิจัย และ
 วารสารภาษาอังกฤษ ได้รับการอ้างอิงมากกว่าภาษาไทย ในขณะที่เอกสารประเภท
 อื่น ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุม ฯลฯ ที่ได้รับการอ้างอิงเป็นเอกสาร
 ภาษาไทยมากกว่าภาษาอังกฤษ โดยปกติ ความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ผลิตงาน
 เขียน กับภาษาของเอกสาร ที่ได้รับการอ้างอิง จะมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ผู้ผลิต
 งานเขียน ผลงานเขียนเป็นภาษาใดมักจะอ้างอิงเอกสารในภาษานั้นมากที่สุด
 (Broadus 1971: 240) ดังนั้น ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ภาษาไทย ควรอ้างอิง
 เอกสารภาษาไทยมาก แต่ผลการวิเคราะห์กลับปรากฏว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ทาง
 ประชากรศาสตร์ กลับอ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย โดยเฉพาะ
 หนังสือ รายงานการวิจัย และวารสาร ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า ประชากรศาสตร์เป็น
 วิชาที่เพิ่งเริ่มเป็นที่สนใจในประเทศไทย เมื่อ ๓๐ ปี ที่ผ่านมา และเริ่มมีการสอนใน
 สถาบันการศึกษา เมื่อประมาณ ๑๕ ปีเศษ มานี้เอง มีความขาดแคลนเอกสารและตำรา
 ทางประชากรศาสตร์ที่เป็นภาษาไทย (มหิตล, มหาวิทยาลัย. สถาบันวิจัยประชากรและ
 สังคม ๒๕๒๔: ๑) โดยเฉพาะ หนังสือ และวารสาร ส่วนรายงานการวิจัยนั้น จึงว่า
 ทำกันมากพอสมควร แต่ส่วนใหญ่ที่ทำและได้รับการอ้างอิงเป็นงานวิจัยภาษาอังกฤษ
 เพราะบางครั้งมีชาวต่างประเทศมาร่วมทำ หรือเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ จึงรายงาน
 เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนวิทยานิพนธ์นั้น ปรากฏว่า วิทยานิพนธ์ที่ได้รับการอ้างอิง ส่วนใหญ่
 เป็นภาษาไทย คือ มีจำนวนการอ้างอิง ร้อยละ ๔๓.๕๓ นอกนั้นเป็นการอ้างอิง
 วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะวิทยานิพนธ์ที่เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ศึกษา
 เกี่ยวกับเรื่องของประเทศไทยทั้งสิ้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน
 มาอ้างอิง ประกอบกับห้องสมุดได้มีการจัดหาวิทยานิพนธ์ภาษาไทยไว้ค่อนข้างจะครบถ้วน
 จึงสะดวกในการค้นคว้ามานำมาอ้างอิง ส่วนวิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษนั้นมีน้อย อาจเป็น

เพราะงบประมาณมีจำกัด ทำให้จัดซื้อได้น้อย เพราะตัวเล่มวิทยานิพนธ์มีราคาค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่ที่มี ได้มาจากการได้รับอภิฉันทนาการ ดังนั้น บรรณารักษ์ ควรพิจารณาสั่งซื้อเพิ่มเติมในรูปของวัสดุย่อยส่วน เพื่อประหยัดเงิน และประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ นอกจากนี้ ยังพบว่า เอกสารที่ได้รับการอ้างอิงเป็นเอกสารที่ผลิตในประเทศไทยมากที่สุด มีจำนวนการอ้างอิง ร้อยละ ๘๖.๔๔ รองลงมา ได้แก่ เอกสารที่ผลิตในประเทศสหรัฐอเมริกา มีจำนวนการอ้างอิง ร้อยละ ๓๗.๗๗ นอกจากนี้ เป็นเอกสารที่ผลิตในประเทศอื่น ๆ จากผลการวิเคราะห์อาจสรุปได้ว่า ในประเทศไทยยังมีการผลิตเอกสารภาษาไทยน้อย ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้ นอกจากนี้ เอกสารบางส่วนที่ผลิตในประเทศไทยยังเป็นภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะรายงานการวิจัยส่วนหนึ่งจะรายงานผลเป็นภาษาอังกฤษ เพราะรายงานการวิจัยบางงานมีนักวิจัยชาวต่างประเทศร่วมทำด้วย หรือบางงานเพื่อผลในการพิมพ์เผยแพร่ให้ชาวต่างประเทศได้ทราบ จึงจำเป็นต้องรายงานผลเป็นภาษาอังกฤษ ทั้งที่เป็นการวิจัยในประเทศไทย และจากผลการวิเคราะห์ที่ยังแสดงให้เห็นว่า เอกสารที่ผลิตในสหรัฐอเมริกามีบทบาทต่อวงการวิจัยทางประชากรศาสตร์ของไทยอยู่มากเหมือนกัน โดยเฉพาะหนังสือและวารสารที่ได้รับการอ้างอิงในการวิจัยนี้เป็นหนังสือ และวารสารที่ผลิตในสหรัฐอเมริกามากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ อาจารย์ผู้สอนได้รับการศึกษาจากสหรัฐเป็นส่วนใหญ่ จึงมักคุ้นเคยกับตำราและเอกสารจากประเทศสหรัฐอเมริกา ในการแนะนำเอกสารเข้าห้องสมุดอาจจะแนะนำเอกสารและตำราที่ตนคุ้นเคยเป็นส่วนใหญ่ หรือห้องสมุดสั่งซื้อหนังสือจากสหรัฐเป็นส่วนมาก เนื่องจากสหรัฐอเมริกาเป็นแหล่งที่ผลิตเอกสารวิชาการต่าง ๆ มาก และยังมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์มากด้วย ผลงานวิจัยนี้ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่จะเข้าศึกษาวิชาประชากรศาสตร์ในระดับปริญญาโทหรือปริญญาตรี จำเป็นต้องมีความรู้ทางภาษาอังกฤษดีพอที่จะอ่านและทำความเข้าใจได้

สำหรับผลการวิเคราะห์อายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง แสดงให้เห็นถึงความต้องการในการใช้เอกสารใหม่ ๆ มากที่สุด ปรากฏว่า การอ้างอิงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน ๕ ปี และอายุระหว่าง ๖ ถึง ๑๐ ปี มีจำนวน ร้อยละ ๔๔.๕๕ และ ๓๖.๗๓ ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยนี้กับงานวิจัยของต่างประเทศ พบว่า งานวิจัยของบรอดัส ที่ทำในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ และ ๑๙๖๗ โดยใช้บทความในวารสารเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ มีจำนวนการอ้างถึงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน ๑๐ ปี ใกล้เคียงกันมาก คือของบรอดัส มีการอ้างถึงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน ๑๐ ปี ร้อยละ ๗๐ ทั้งสองรายการ (Broadus 1952: 355-356; Broadus 1967: 19-20) นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบงานวิจัยของคริน ซึ่งใช้หนังสือเป็นหน่วยการวิเคราะห์ พบว่า มีอัตราการอ้างถึงเอกสารที่มีอายุไม่เกิน ๑๐ ปี ในอัตราที่ต่ำกว่าผู้เขียนบทความ คือ มีจำนวนการอ้างถึงเอกสารอายุไม่เกิน ๑๐ ปี ร้อยละ ๔๗ (Broadus 1971: 241)

สำหรับสมมุติฐานข้อที่ ๓ ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารที่ได้รับการอ้างถึง สนับสนุนสมมุติฐานข้อสุดท้ายนี้ ดังปรากฏว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ทางประชากรศาสตร์ อ้างถึงเอกสารที่มีขอบเขตเนื้อหาทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะหมวด H ตามการจัดหมู่หนังสือระบบหอสมุดรัฐสภาอเมริกันมากที่สุด มีจำนวนการอ้างถึง ร้อยละ ๔๐.๑๐ นอกจากนี้ เป็นการอ้างถึงเอกสารที่มีเนื้อหาในหมวดอื่น ๆ ที่อยู่ในสาขาสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะเนื้อหาทางประชากรศาสตร์ ส่วนใหญ่อยู่ภายในหมวด H

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตจำกัดเฉพาะการวิเคราะห์การอ้างถึงที่ปรากฏในเชิงอรรถของวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๑๑ ถึง ๒๕๒๔ จำนวน ๔๔ เล่ม เท่านั้น ยังมีวิทยานิพนธ์ในปีการศึกษาต่อมาและงานเขียนประเภทอื่น ๆ อีก ที่ยังไม่ได้นำมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์การอ้างถึงในขอบเขตที่กว้างขวางจะช่วยให้ทราบถึงการใช้เอกสารโดยส่วนรวม ถึงแม้ว่า จะเป็นการใช้เอกสารของบุคคลเฉพาะกลุ่มก็ตาม ในขณะที่ศึกษาพฤติกรรมในการอ้างถึงเอกสาร เช่น ผู้อ้างอาจไม่อ้างเอกสารทุกเรื่องที่ใช้หรือในทางตรงกันข้ามอาจอ้างถึงเอกสารที่ไม่ได้ใช้จริง ๆ ฯลฯ เป็นสิ่งที่ไม่อาจทราบได้แน่นอน เพราะยังไม่มี

การศึกษาเรื่องนี้ ดังนั้นการวิเคราะห์การอ้างอิงในวงกว้าง และการศึกษาพฤติกรรมในการอ้างอิงยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อวิธีการวิเคราะห์อ้างอิง

การนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

จุดประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับบรรณารักษ์ในการเลือกสรรจัดหาเอกสาร ตลอดจนให้บริการสนเทศของห้องสมุด ถ้าสรุปได้ว่า ผู้วิจัยหรือผู้เรียบเรียงงานเขียนต่าง ๆ ใช้เอกสารไปในแนวเดียวกับผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ที่นำมาเป็นหน่วยในการวิเคราะห์นี้ แล้วผลการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ดังนี้คือ

ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า หนังสือเป็นเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ดังนั้นในการเลือกสรร จัดหา บรรณารักษ์ควรให้ความสำคัญกับหนังสือเป็นอันดับแรก ในขณะที่เขียนกันต้องคำนึงถึง รายงานการวิจัย วารสาร และรายงานการประชุม ด้วย เพราะเป็นเอกสารประเภทที่จะให้ความรู้ใหม่ ๆ ที่ควรค่าแก่การติดตาม จึงควรให้ความสำคัญ จัดหา มาบริการให้รวดเร็ว เพราะเอกสารประเภทเหล่านี้จะล้าสมัยเร็วกว่าหนังสือ ในกรณีที่ห้องสมุดมีงบประมาณจำกัดหรือมีบรรณารักษ์น้อย ไม่สามารถจัดหาเอกสารที่สำคัญ ๆ มาบริการได้อย่างครบถ้วน ควรจัดให้มีการร่วมมือระหว่างห้องสมุด ในการจัดหา และจัดระบบการยืมระหว่างห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนงานที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การอ้างอิง พบว่า ผู้เขียนมักจะทำอ้างอิงในภาษาของตนมากกว่าภาษาอื่น แต่ผลการวิจัยครั้งนี้กลับปรากฏว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิง เอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในวงการประชากรศาสตร์ เช่น สถาบันการศึกษาประชากรศาสตร์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงสาธารณสุข สภาวิจัยแห่งชาติ ควรได้ร่วมมือกันส่งเสริมให้มีการผลิตงานทางวิชาการเป็นภาษาไทยให้มากยิ่งขึ้น เป็นต้นว่า จัดหาทุนอุดหนุนการวิจัยส่งเสริมให้มีการเขียนบทความ งานแปล จัดทำโครงการตำรา โดยให้อาจารย์ นักวิจัย ตลอดจน นักศึกษามผลิตงานเขียน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนหาทุนเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์เผยแพร่

วิชาประชากรศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับประชากร ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จำเป็นต้องศึกษาถึงองค์ประกอบในการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ อยู่เสมอ, เพื่อทราบข้อเท็จจริง เพราะฉะนั้น ผู้เกี่ยวข้องจะต้องติดตามความเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่นั้น ห้องสมุดจำเป็นต้องจัดหาเอกสารมาไว้บริการให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ดังที่ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงถึงว่า ผู้ใช้เอกสารนิยมใช้เอกสารใหม่ ๆ เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นบรรณารักษ์ควรจัดหาเอกสารใหม่ ๆ มาไว้บริการ โดยเฉพาะวารสาร รายงานการวิจัย ยิ่งใหม่ก็ยิ่งมีประโยชน์ นอกจากนี้ควรจัดให้มีบริการข่าวสารทันสมัย จัดส่งให้แก่ผู้เกี่ยวข้องเป็นประจำด้วย

จากการวิเคราะห์ในเรื่องเนื้อหาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง พบว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ นอกจากจะใช้เอกสารในเนื้อหาทางประชากรศาสตร์แล้ว ยังต้องใช้เอกสารในวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพราะประชากรศาสตร์เป็นวิชาที่มีวิวัฒนาการของแนวความคิดมาจากสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ เช่น เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยาสังคม รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ฯลฯ ดังนั้นบรรณารักษ์ควรพิจารณาจัดหาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิชาประชากรศาสตร์เหล่านี้มาไว้บริการด้วย

ในการจัดหาเอกสารนอกจากเลือกสรรจัดหาเอกสารที่ผลิตในประเทศไทยแล้ว บรรณารักษ์ควรจัดหาเอกสารจากประเทศอื่น ๆ มาให้บริการด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ นอกจากนี้ ความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าจากหลาย ๆ แหล่งจะทำให้ได้ความรู้ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น การจัดหาจากการสั่งซื้อแล้ว ควรจัดหาด้วยการขอและแลกเปลี่ยนด้วย โดยอาจเข้าร่วมกับโครงการแลกเปลี่ยน หรือขอรับอกินันทนาการ

บรรณารักษ์สามารถนำรายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากจากผลการวิจัยนี้ มาเป็นแนวทางในการจัดทำบรรณานุกรม ตรีชณี และสารระสังเขป ในแต่ละขอบเขตเนื้อหาทางประชากรศาสตร์ โดยคัดเลือกจากบทความจากวารสารเหล่านี้ ทั้งนี้จะช่วยให้อาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา หรือผู้ใช้บริการต่าง ๆ สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเอกสารที่ตรงกับความต้องการได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

นอกจากจะต้องพยายามจัดหาเอกสารต่าง ๆ มาบริการแล้ว บรรณารักษ์ควรจัดหาคู่มือช่วยกันมาบริการให้เพียงพอ และควรแนะนำประชาสัมพันธ์การใช้คู่มือต่าง ๆ ให้เป็นที่เข้าใจ เพื่อผู้ใช้จะได้เข้าถึงเอกสารต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว

แนวทางสำหรับการวิจัยในอนาคต

ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงสามารถทำการวิจัยต่อไปในแนวทางต่าง ๆ อาทิเช่น ศึกษาการอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ทางประชากรศาสตร์ในช่วง ๑๐ ปีต่อไป ซึ่งในระยะ ๑๐ ปีนี้ย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงในสาขาวิชานี้อยู่มาก ดังนั้นผลการวิจัยอาจจะมีความแตกต่างกันออกไปจากการวิจัยครั้งนี้

การวิเคราะห์การอ้างอิงของตำรา งานวิจัย หรือบทความ ทางประชากรศาสตร์ ก็จะสามารถทราบการใช้เอกสารของกลุ่มผู้ผลิตงานเขียนสั้น ๆ ได้ เป็นต้น

สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาว่า การวิเคราะห์การอ้างอิงสามารถแสดงถึงการใช้ทรัพยากรห้องสมุดได้ถูกต้องเพียงใด อาจจะวิเคราะห์การอ้างอิงและนำผลการวิเคราะห์มาเปรียบเทียบกับหลักฐานเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรห้องสมุดจริง ๆ

นอกจากนี้ อาจศึกษาการอ้างอิงโดยใช้การวิเคราะห์การอ้างอิงในเชิงเปรียบเทียบ โดยวิเคราะห์ข้อมูลการอ้างอิง ๒ ชุด เช่น อาจวิเคราะห์การอ้างอิงของหนังสือและการอ้างอิงของบทความในวารสาร ผลจะชี้ให้เห็นลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน อาจนำไปสู่ข้อสรุปใหม่ ๆ ที่จะนำมาใช้ในการปรับปรุง 'การวิเคราะห์การอ้างอิงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในมุมมองกลับ ควรศึกษาว่าบทความในวารสารทางประชากรศาสตร์ นำวิทยานิพนธ์ทางนี้ไปใช้ประกอบการอ้างอิงอย่างไรบ้าง